

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

переважають над фразеологічними. Однак, за частотою вживання кількісна перевага належить саме фразеологізмам. Перспективою нашого подальшого дослідження є вивчення фразем з даним компонентом на базі художніх творів.

Література

1. Deutsches Nachrichten-Korpus basierend auf Textengescrawlt 2018. [Електронний ресурс] https://corpora.unileipzig.de/de?corpusId=deu_newscrawl-public_2018.
2. Duhme. M. Phraseologie der deutschen Wirtschaftssprache: eine empirische Untersuchung zur Verwendung von Phraseologismen in journalistischen Fachtexten. Essen: Die Blaue Eule, 1991. 222 с.
3. Fleischer. W. Fraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1997. 299 с.
4. Wortschatz [Електронний ресурс] https://corpora.unileipzig.de/de/res?corpusId=deu_newscrawl-public_2018&word=Spiel+ohne+Grenzen
5. Wortschatz [Електронний ресурс] https://corpora.unileipzig.de/de/res?corpusId=deu_newscrawl-public_2018&word=ein+Spiel+mit+dem+Feuer
6. Wortschatz [Електронний ресурс] https://corpora.unileipzig.de/de/res?corpusId=deu_newscrawl-public_2018&word=gute+Miene+zum+bösen+Spiel

Вещикова О. С.,

кандидат філологічних наук,

Запорізький державний медичний університет

МІСТИКА Й ФУТБОЛ: НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ОПОВІДАННІ Ю. ВИННИЧУКА “ТІ, ЩО СТЕЖАТЬ ЗА НАМИ”

Оповідання “Ті, що стежать за нами” Юрій Винничук написав “на замовлення” для збірки “Письменники про футбол. Літературна збірнка України”, яку уклав у 2011 р. Сергій Жадан. Антологію, до якої ввійшли прозові твори одинадцяти письменників (за числом гравців у футбольній команді), було приурочено до чемпіонату Європи з футболу, окремі матчі якого відбулися в Україні 2012 року.

Ю. Винничук, як він сам зазначив, є “дуже далекою від футболу людиною” [3], і тому, власне, цього виду спорту в оповіданні небагато, а наратив побудовано на перенесенні міфу про “матч смерті” на львівський ґрунт. Оригінальний так званий “матч смерті” – продукт радянської пропаганди; нібито 9 серпня 1942 року футболістів команди “Динамо” (спортивне товариство, засноване НКВС) в окупованому Києві розстріляли одразу в роздягальні після впевненої перемоги над німецькими спортсменами. Насправді ж київська команда “Старт” (до якої входили лише троє спортсменів, які грали в “Динамо” безпосередньо перед війною) протягом липня-серпня 1942 року провела кілька матчів з гравцями-німцями, які не були професійними футболістами. Тому й не дивно, що 6 серпня рахунок був 5:1 на користь “Старту”. Матч-реванш, якого вимагали німці, відбувся 9 серпня, і знову перемогли гравці “Старту” із рахунком 5:3. Проте ніяких розстрілів після гри не було. Кілька спортсменів дійсно загинули, проте набагато пізніше, і їх заарештували з причин, не пов’язаних із грою.

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

Отже, наратор в оповіданні “Ті, що стежать за нами” узяв фабульну схему “гра – перемога “наших” – розстріл “фашистами” як помста за програш” і поклав її в основу абсолютно львівського тексту. Історія Львова, новітній міф про “матч смерті”, а не футбол, є рушієм дії в оповіданні. “Нашими” футболістами стали учні богословської семінарії, їхніми противниками – енкаведисти, окупований Київ 1942 року – окупованим радянською владою повоєнним Львовом. І цей Львів описано з любов’ю, яку відчуває читач: “Травень 1983 року був особливо теплим, Львів потопає у пахоощах бузку, фіялок, тюльпанів і нарцисів. Дні стояли сонячні й неймовірно радісні” [1]. Підніжжя Кортумової гори, Янівський цвинтар, вулиця Держинського – міська атмосфера, яка мала контрастувати з містичною складовою наративу. “Текстура тексту стовідсотково вписується в галицько-львівський макроформат як за фабульно-подієвими реаліями, так і за мовностильовими ознаками”, – зазначає Я. Голобородько [2, 115].

Отже, простежимо, як реалізується наративна стратегія – поєднати у львівському хронотопі містику й футбол, розповісти про спорт і зробити цю розповідь цікавою, захопливою. Третьоособовий наратор розповідає про головного персонажа – 70-річного Романа Реваковича, який (згадаємо збірку, до якої писалося оповідання) у 1983 році працює вчителем фізкультури, а в 1930-х роках був форвардом клубу “Україна”, по війні зазнав репресій і сім років провів у таборах Сибіру. Учні Реваковича на уроці грають у футбол, і в якийсь момент м’яч, злетівши надто високо, залітає за мур. Місцевість за двометровим облупленим муром описується в готичній стилістиці, що має заінтригувати читача і нав’язати думку про якусь таємницю: “розкинулось захаращене пустище з давно всохлими фруктовими деревами, які цупко обвив дикий виноград та обсіли ворони. Пролунав хрускіт сухого гілляччя, тихий шурхіт і все стихло” [1]. Не встигли хлопці пролізти через мур, як раптом м’яч вилетів із того боку. Проте це був зовсім інший м’яч – старий, брудний, з плямами і латками, маркований 1936 роком. Наратор ставить запитання: “Як він тут опинився і хто його пошпурив із-за муру?” [1]. Таке запитання спонукає читача до роздумів, запрошує до співтворчості і створює інтригу, що в поєднанні зі словами “відчув незрозумілу тривогу” [1] навіює можливий містичний настрій. Наратор нагнітає відчуття саспенсу і знову подає опис місцини, де хлопці з учителем шукали м’яча: “Пустище зустріло їх липким павутинням і криками сполоханого вороння, під ногами хрумтів хмиз, спурхували з трав’яних гущавин розгнівані комарі й мушки і вилися над головами, колишній сад геть здичавів, заріс і перетворився на справдешні джунглі, крізь які не так просто було продертися” [1]. Руїни будівлі – колишньої богословської семінарії, дивне скавуління – все це створює ефект містичного часопростору на тлі буденного Львова.

У сюжет вводиться ще один персонаж: дивний дід, якого Ревакович з хлопцями зустріли в саду бурси. Чоловік переносить оповідь в іншу часову площину – 1946 рік та якраз і оповідає читачеві про “матч смерті”, що відбувся між семінаристами і енкаведистами. Команди провели дві гри. У першу семінаристи виграли з рахунком 6:0, наступної неділі енкаведисти теж програли, хоч і грали дуже брутально. За кілька днів дві сотні енкаведистів

«Citius, Altius, Fortius!»: феномен спорту в літературі та культурі

змусили семінаристів самих копати собі яму, розстріляли їх, залили яму вапном і засипали землею. Дід розповідає і про те, що місце є містичним, ніби порталом у часі: сучасні речі пропадають, а замість них з'являються старі. І дійсно, крім м'яча, у хлопців на стадіоні пропали кеди, а замість них з'явилися старі стоптани мешти (тут Винничук, з огляду на специфіку антології, подає докладну історичну довідку про пошиття футбольних бутсів довоєнною чеською фірмою і плани Реваковича створити музей спорту).

Наратор задіює стратегію провокації читацького вагання щодо інтерпретації подій: так, дід пояснює те, що відбувається, тим, що мучаться неупокоєні душі семінаристів. З іншого боку, читачеві дається можливість і немістичної інтерпретації: дивне скавуління – це звук розгойданої віконної рами. На протиставленні містичної і немістичної інтерпретації подій побудований подальший сюжет: капітан КДБ Королюк (займався справою Реваковича після того, як через учнів історія про розстріл семінаристів стала відома всьому місту) особисто стикається з дивними подіями на місці старого саду. У покинутій готичній будівлі він знаходить запилену скриню, якої давно ніхто не торкався, а всередині – повно сучасних речей: м'ячі, майки, бутси, кеди, наче в скрині – містичний портал з минулого в сучасність; враження посилюється несподіваним холодом. Але версія капітана – хтось пожартував зі школярами, або дідок несповна розуму – складає в скрині крадені речі. Утім, і сам капітан не є остаточним матеріалістом: навіть у нього “по спині поповзли мурашки”, коли він стикається з непооясненим.

Старий дід – сторож бурси, з яким спілкувалися діти й Ревакович, а потім і сам капітан КДБ, – нібито є Артемієм Пенцаком, якого впізнав по фото старий кадровик КДБ, проте, як виявилось, за документами йому мало б бути 102 роки, він давно помер, і вони бачили його могилу з хрестом біля муру бурси.

Автор задіює нарративну стратегію ненадійного оповідача: дід – дуже схожий за фото на Пенцака, поводить себе як божевільний, стверджує, що він вар'ят, отже, читач має сумніватися в достовірності подій, які він викладає. Це провокує сумніви реципієнта в містичному характері історії. Утім, на одній шальці ваг – непоояснене, таємниче: зниклі речі; квадрат землі, де не росте трава; дивний холод у спеку; скриня, яка не піддавалася; відсутність слідів на запиленому горищі; фотографії, де замість зображення горища і діда – лише плями і контури; давно померлий (?) Артеміє Пенцак, а на іншій – реалістичне пояснення: звук видає розгойдана кватирка; трава не росте, бо поховання засипане вапном; сторож – божевільний і все вигадав. Отже, як бачимо, рецепція подій як містичних має суттєво переважити у свідомості читача.

Наратор руйнує один міф і творить інший: ніхто з персонажів не піддає сумніву історію про футбольну гру і розстріл енкаведистами (старий кадровик її підтверджує і деталізує), а містичне обрамлення тільки має надавати правдоподібності самому факту гри. Тож Юрію Винничуку вдалося створити нарратив, де метою нарративної стратегії є презентувати Львів за часів окупації України радянською владою, показати її трагічні наслідки, а містика й футбол є не самоціллю, а засобами для досягнення нарративної стратегії, антуражем, який доповнює, увиразнює та робить динамічним і захопливим львівський текст.